

על ישראל וארה"ב לגבות מחיר מטורקיה בשל תמיכתה בחמאס

24.01.2024 | נועה לזימי written by

עיקרי הדברים:

- לאורך השנים ידעו היחסים בין טורקיה לישראל עליות וירידות והושפעו רבות מההתפתחויות בזירה הפלסטינית, מלחצים שהופעלו על טורקיה מצד העולם הערבי וכן משינויים באופי המשטר הטורקי (חילוני-מתון / אסלאמיסטי-קיצוני).
- מאז שהתמנה רג'פ טאיפ ארדואן לראש ממשלת טורקיה (2003) ובהמשך לנשיא (2014) החלו היחסים עם ישראל להידרדר בעקביות, כאשר אירועי משט המרמה היוו נקודת ציון בולטת. במלחמת "חרבות ברזל" הגיעו היחסים לשפל חדש בעקבות האשמת ארדואן את ישראל בפשעי מלחמה ועמידתו לצד החמאס.
- טורקיה בהובלת ארדואן מסייעת לחמאס בשורה של היבטים: הכלכלי, הצבאי, המדיני והאידאולוגי. אנקרה סייעה בבניית האימפריה הפיננסית של החמאס, ואף סייעה לו בתמיכה צבאית. כמו כן, היא מספקת מקלט מדיני לראשי התנועה, לרבות דרכונים, ומהדהדת את המסרים של חמאס בכל במה אפשרית.
- ישראל וארה"ב מוכרחות להבהיר לטורקיה כי המשך הענקת החסות לארגוני טרור, ובפרט לחמאס, תגרור השלכות חמורות מבחינתה. על ישראל להתנות כל יוזמה עתידית לנרמול ושיפור היחסים עם טורקיה בהגדרת החמאס כארגון טרור, וכן בהישמעות מלאה לסנקציות האמריקאיות באשר למימון פעילותו.
- עד אשר תיענה טורקיה לדרישות אלו מוטב לישראל להקפיא כל שיתוף פעולה עתידי עימה בתחום האנרגיה, דוגמת פרויקטים בענף הגז הטבעי. בדומה לכך, על ארה"ב להתנות עסקאות נשק עתידיות עם טורקיה בניתוק מוחלט של היחסים עם ארגון החמאס ובאכיפת הסנקציות במלואן.

יחסי טורקיה-ישראל

לאורך השנים ידעו היחסים בין טורקיה לישראל עליות וירידות והושפעו רבות מההתפתחויות בזירה הפלסטינית, מלחצים שהופעלו על טורקיה מצד העולם הערבי וכן משינויים באופי המשטר (חילוני-מתון / אסלאמיסטי-קיצוני).

טורקיה הייתה המדינה המוסלמית הראשונה שהכירה במדינת ישראל ב-1949 לאחר החתימה על הסכמי שביתת הנשק עם מצרים ולבנון. שנה לאחר מכן כוננו ישראל וטורקיה יחסים דיפלומטיים. בשנות ה-50 וה-60 נעשו מאמצים דו-צדדיים לחזק את הקשרים בין המדינות, אך אירועים כמו "ברית בגדאד" ו"מבצע קדש" בלמו את התקדמותם. במהלך מלחמות ששת הימים

ויום כיפור התייצבה טורקיה לצד מדינות ערב בתקיפות והפגינה סולידריות רבה עם השאיפה הפלסטינית להגדרה עצמית. תלותה של טורקיה בנפט ערבי אף שימשה כמנוף לחץ לניתוק הקשרים עם ישראל, אך ללא הצלחה רבה.

מסוף שנות ה-80, במשך כשני עשורים, הידקו המדינות את היחסים, בייחוד בתחומי הכלכלה והביטחון, וזאת חרף מתיחות מתמדת על רקע הסוגיה הפלסטינית. את מגמת הידוק היחסים ניתן להסביר באמצעות גורמים אחדים, ביניהם העובדה שבמהלך תקופה זו נשלטה טורקיה בעיקר על ידי גורמים חילוניים מתונים, הירידה בתלותה בנפט ערבי בשנות ה-90, והפיכתה לשחקן מוביל בזירה האזורית.

בין השיקולים שהנחו את טורקיה בהתקרבותה לישראל בלט רצונה להרתיע יריבים פוטנציאליים באזור (איראן, סוריה ויוון), ולשפר את יכולתה להיאבק בטרור ובאסלאמיזציה הגוברת בשטחה. טורקיה אף ראתה בישראל הזדמנות לחזק את הקשרים עם המערב, בייחוד לנוכח היחס הצונן שקיבלה ממדינות אירופה. מבחינת ישראל, הידוק היחסים עם מדינה מוסלמית מרכזית תרם לגיטימציה של ישראל במזה"ת, לצד היתרון האסטרטגי המובהק בשיתוף פעולה ביטחוני עם מדינה הגובלת עם אויבותיה. יתרה מכך, השוק הטורקי סיפק שפע של הזדמנויות כלכליות לישראל, ובפרט בתחום הייצוא של טכנולוגיות אזרחיות ואמצעי לחימה.

ההתחממות המחודשת בקשרים התבטאה במינוי דיפלומטים בדרג בכיר ובהרחבת שיתוף הפעולה במגוון תחומים. כך, למשל, ב-1996 חתמו שתי המדינות על הסכם סחר שהביא להעמקת הקשרים בתחומי החקלאות, התעשייה, התקשורת ועוד. השותפות בין ישראל לטורקיה ניכרה גם בהיבטים ביטחוניים. עד שנות ה-2000 המוקדמות ערכו ישראל וטורקיה אימונים ותרגילים צבאיים משותפים, ואף שיתפו מודיעין. כמו כן, ב-2002 חתמה טורקיה עם ישראל על חוזה להשבחת טנקים ומסוקי קרב שהיקפם נאמד ביותר מ-700 מיליון דולר.

ברם, מאז שהתמנה רג'פ טאיפ ארדואן לראש ממשלת טורקיה (2003) ובהמשך לנשיא המדינה (2014), החלו היחסים עם ישראל להידרדר בעקביות. ארדואן נקט קו אנטי-ישראלי חריף והרבה לגנות את התנהלותה של ישראל במבצעים צבאיים בעזה וביו"ש. במהלך מבצע "עופרת יצוקה" ב-2008 כינה ארדואן את הפצצות צה"ל את יעדי חמאס "פשע נגד האנושות", ובמאי 2010 הפליג משט המרמרה מחופי טורקיה אל עבר עזה במטרה לכפות את הסרת המצור על הרצועה ² יוזמה שנעשתה בתמיכת ממשלת ארדואן והובילה לקרע עמוק בין המדינות.

על אף החלטת ממשלת לפיד לחידוש הדיאלוג עם טורקיה, אשר במסגרתו ננקטו צעדים לנרמול היחסים בין המדינות, אווירת הפיוס לא נמשכה לאורך זמן. למעשה, במלחמת "חרבות ברזל" הגיעו היחסים לשפל חדש עם סירובו של ארדואן לגנות את מתקפת הטרור של חמאס ולאור הבעת תמיכה נרחבת בפעילות הארגון הן בקרב השלטון והן בקרב הציבור הטורקי. בעקבות האשמת ארדואן את ישראל כי היא מבצעת פשעי מלחמה בעזה הודיע שר החוץ אלי כהן על החזרת הנציגים הדיפלומטיים מטורקיה וקיום הערכה מחדש של היחסים הבילטרליים.

תמיכת טורקיה בחמאס

בטורקיה ארגון החמאס אינו מוגדר כארגון טרור, והממשלה מכחישה את מעורבותה בפעילותו הצבאית בתירוף כי היא עורכת הפרדה בין הזרוע הצבאית של הארגון לבין הזרוע המדינית, שאותה היא רואה כלגיטימית. אולם בפועל, אנקרה מסייעת לקידום פעילות הטרור של החמאס בשורה של היבטים: הכלכלי, הצבאי, המדיני והאידאולוגי.

אנקרה היא אחת מנותנות החסות העיקריות של ארגון החמאס. תחקיר של הוול סטריט ג'ורנל חושף את חלקה המרכזי של טורקיה בבניית האימפריה הפיננסית של החמאס בהובלתו של מנכ"ל הכספים של הארגון, זאהר ג'ברין. על פי הדיווח, ממשרדו באיסטנבול ג'ברין מנהל את מלאכת גיוס הכספים הענפה הכרוכה בטיפול בתיק החברות המספקות לחמאס הכנסה שנתית, וניהול רשת של תורמים פרטיים ואנשי עסקים שעורכים השקעות לטובת מימון פעילות החמאס. טרם הגעתו לעזה, הכסף מועבר דרך בורסות בביירות ובאיסטנבול תוך עקיפה של הסנקציות האמריקאיות. אחד מהנכסים המובילים בתיק הנדל"ן של ג'ברין הוא חברת הבנייה Trend GYO הרשומה בבורסה הטורקית. על החברה הוטלו סנקציות אמריקאיות במאי 2022 לאחר שהתברר כי 75% מהחברה היו בבעלות אנשי קש של חמאס.

נראה כי לא מדובר בתופעה חדשה. מאז 2010, העמותה הטורקית "הקרן לזכויות אדם", שעמדה מאחורי משט המרמרה ומזוהה עם הממשלה, מעבירה תשלומים במזומן לזרוע הארגון ברצועת עזה. בדו"ח מאת "סוכנות החדשות הפלסטינית" (Palestinian Press News Agency) שפורסם ב-2011 נטען כי פעיל חמאס בשם מאהר עוביד נהג ממקורות טורקיים רשמיים לידי החמאס בעזה דרך חלפני כספים בטורקיה. על פי דיווחים של מקורות פלסטיניים, ב-2012 הורה ארדואן עצמו למשרד האוצר להעביר 300 מיליון דולר להנהגת חמאס בעזה.

הטורקים אף מעניקים תמיכה צבאית לחמאס. ב-2018 עצרה ישראל את קאמיל טלקי, פרופסור למשפטים בעל אזרחות טורקית שהתגלה כתומך חמאס. בחקירתו הודה טלקי שחמאס פועל בטורקיה ומקבל תמיכה צבאית מאנקרה דרך קבלן צבאי פרטי המקורב לשלטונות. על פי תחקיר של העיתון הבריטי הטלגרף (The Telegraph), פעילי חמאס באיסטנבול בהובלת זכריה נג'יב תכננו להתנקש בחייו של ראש עיריית ירושלים דאז, ניר ברקת, על ידי הפעלה של פעילי טרור מיו"ש ומזרח ירושלים § כל זאת תוך העלמת עין מוחלטת של הרשויות הטורקיות. יתרה מכך, ביולי 2023 סיכלה ישראל ניסיון הברחה של 16 טונות חומר לייצור רקטות מטורקיה לרצועת עזה. במהלך הבידוק של מנהל המכס התגלה כי בין שקי הגבס נמצא חומר דו-שימושי, אמוניום כלוריד, המשמש את ארגוני הטרור בעזה.

בהיבט המדיני, טורקיה מספקת מקלט בטוח להנהגת החמאס. אנקרה מארחת דרך קבע את בכירי החמאס בתחומה, סניף של משרדי התנועה הוקם בטורקיה כבר ב-2012, וארדואן מקיים פגישות בפומבי עם ראשי התנועה, ביניהם ראש הלשכה המדינית של חמאס, איסמעיל הנייה. במסגרת המעטפת המדינית הוענקה להנייה אזרחות טורקית ב-2020 ולסגנו, סלאח א-ערורי,

שרק לאחרונה חוסל על ידי ישראל כששהה בביירות, ניתן דרכון טורקי. אנקרה אף העניקה אזרחות לזכריה נג'יב, שעמד מאחורי המזימה להתנקש בחייו של ניר ברקת. בכך טורקיה מאפשרת לפעילי חמאס לנוע בחופשיות ולפגוע במטרות ישראליות ויהודיות ברחבי העולם.

מבחינה אידאולוגית, ארדואן נוהג להדהד את המסרים של חמאס בכל במה אפשרית. בכנס מפלגתי שהתקיים ב-2017 התייחס נשיא טורקיה לחדית' העצים והאבנים המפורסם המתאר את מלחמת יום הדין של המוסלמים ביהודים. חדית' זה מופיע בסעיף 7 של אמנת חמאס הקורא להשמדת ישראל. בכנס "חלוצי ירושלים" שאיסטנבול אירחה באותה שנה נאמרו אף דברים חריפים יותר. מאהר סלאח, ששימש בזמנו כמנהיג חמאס בחו"ל, איים באופן ישיר על ישראל באומרו שהיא "לא תזכה לחגוג מאה שנים" כיוון שלא תשרוד עד אז. למשמע ההתבטאויות הללו, ארדואן ובכירים בממשלתו לא הרימו אף קול מחאה.

מאז פרוץ מלחמת "חרבות ברזל", ארדואן ממשיך בקו דומה. שלושה שבועות לאחר הטבח שביצע חמאס ביישובי הדרום, במהלך עצרת פרו-פלסטינית שהתקיימה באיסטנבול בהשתתפות מאות אלפי בני אדם, הכריז ארדואן כי החמאס אינו ארגון טרור וכי ישראל מבצעת פשעי מלחמה בעזה. בנאום אחר שנשא באירוע באנקרה בדצמבר 2023 השווה ארדואן את נתניהו להיטלר בהתייחסו לתקיפות צה"ל ברצועה. רטוריקה מסוג זה אינה יוצאת דופן כשמדובר בנשיא טורקיה, ועומדת בשורה אחת עם אמירות קודמות שיצאו מטעמו ומאופיינות בניחוח אנטישמי מובהק.

משמעויות והמלצות לישראל

לאור התייצבותה של טורקיה לצד הארגון הרצחני חמאס לאחר הטבח הנורא שביצע, וחרף חשיבותה של ברית אסטרטגית עם טורקיה, ישראל לא תוכל להבליג עוד על תמיכתה הישירה של טורקיה בארגון הטרור, ובפרט על חלקה המרכזי בבניית האימפריה הפיננסית של ארגון החמאס שאפשרה את הוצאתה לפועל של מתקפת הטרור הברברית ב-7 באוקטובר.

על אף הרצון לשמור על יחסים תקינים, וחרף מגמת הידוק הקשרים הכלכליים שאפיינה את השנים האחרונות, נדמה כי הנזק שנגרם לישראל כתוצאה מהכלת הגישה האסלאמיסטית הקיצונית שמוביל ארדואן עולה על התועלת הטמונה בשיתוף פעולה עם אנקרה. ישראל וארה"ב מוכרחות להבהיר לטורקיה כי המשך הענקת החסות לארגוני טרור, ובפרט לחמאס, תגרור השלכות חמורות מבחינתה.

בהתאם לכך, על ישראל להתנות כל יוזמה עתידית לנרמול היחסים עם טורקיה בהגדרת החמאס כארגון טרור, וכן בהישמעות מלאה לסנקציות האמריקאיות באשר למימון פעילותו. מוטב לישראל להקפיא כל שיתוף פעולה עתידי עימה בתחום האנרגיה, דוגמת פרויקטים בענף הגז הטבעי, עד אשר תיענה טורקיה לדרישות אלו.

לשם השגת מטרה זו, מומלץ לישראל לקדם את הנושא מול בעלת בריתה הקרובה, ארה"ב, כדי

שזו תפעיל לחץ על טורקיה, החורג מאזהרות בעלמא, לנקוט צעדים משפטיים נגד ישויות הפועלות בשטח המעורבות במימון הארגונים המוכרזים כארגוני טרור על ידי ארה"ב. במקביל, יש לדרוש מטורקיה כחברה בנאט"ו לסגור את משרדי החמאס על אדמתה, לבטל את האזרחות והדרכונים שהוענקו לראשי החמאס ומקורביהם, ולדרוש את יציאתם של כל פעילי החמאס משטח לאתר. על ארה"ב להתנות עסקאות נשק עתידיות עם טורקיה בניתוק מוחלט של היחסים עם הארגון ובאכיפת הסנקציות האמריקאיות במלואן.

אם תמשיך טורקיה לתמוך בחמאס, על ארה"ב לבחון שינויי חקיקה ב"חוק החסינות לריבונות זרה" (Foreign Sovereign Immunities Act) כדי להקל על הגשת תביעות של קורבנות טרור נגד טורקיה ונגד כל מדינה אחרת המספקת סיוע ממשי לארגוני טרור, דוגמת קטר ואלג'יריה.

על ישראל וארה"ב לגבות מחיר מטורקיה בשל תמיכתה בחמאס

24.01.2024 | נועה לזימי | written by

ישראל לא תוכל להבליג עוד על תמיכתה הישירה של טורקיה בחמאס ועל חלקה המרכזי בבניית האימפריה הפיננסית של ארגון הטרור, יחד עם ארה"ב תהיה מוכרחה להבהיר לטורקיה כי המשך הענקת החסות לחמאס תגרור השלכות חמורות

הגיע הזמן להקשיח את העמדות מול מצרים וירדן

24.01.2024 | רות וסרמן לנדה | written by

זה הזמן המתאים לשנות מדיניות ולהקשיח את העמדות מול מצרים וירדן ועצימת העיניים שלהן כלפי הברחות הנשק וההסתה נגד ישראל

שבעה מיתוסים על לבנון

24.01.2024 | ד"ר רפאל בן לוי | written by

אסור לפסול על הסף את האפשרות שישראל תצטרך לשלוח בשטחים בדרום לבנון בעתיד הנראה לעין כדי למנוע התבססות מחודשת של חזבאללה. אם למדנו דבר אחד מניסיונות הנסיגה בעזה ובלבנון? דבר זה הוא שברירה מחיכוך ונסיגה משטח רק מחריפות את האיומים עלינו.

נסראללה באחד המבחנים הקשים בחייו

24.01.2024 | ד"ר יוסי מנשרוף | written by

על ישראל לבצע צעדים נוספים כדי למנוע מלחמה כוללת עם החיזבאללה.

אין מקום ליחס אמביוולנטי כלפי קטאר

24.01.2024 | נועה לזימי | written by

זה זמן רב מדי, קטר, המדינה המפרצית הקטנה והעשירה, משחקת משחק כפול? מצד אחד היא בעלת ברית של ארה"ב והמערב, ומצד שני היא מארחת ונותנת חסות לחמאס. לא עוד. הגיע הזמן שקטר תבחר לאן היא משתייכת? לעולם הנאור או לציר הרשע הברברי.

בשנים האחרונות מתהדקים הקשרים המדיניים והכלכליים בין קטאר למערב, כאשר השיא הגיע בינואר 2022, עת הכריז נשיא ארה"ב ג'ו ביידן על כוונתו להעניק לאמירות את התואר "בעלת ברית אמריקנית מרכזית שאינה חברה בנאט"ו". במשך זמן רב נדמה היה כי שיתוף הפעולה שנרקם בין קטאר למדינות מערביות טומן בחובו בעיקר יתרונות לכל הצדדים המעורבים. הוא אפשר לארה"ב להציב את הבסיס הגדול ביותר במזה"ת בקטר, לאירופה למצוא חלופה לגז

הרוסי ולישראל אפיק להעברת סיוע הומניטרי לעזה.

שיתוף הפעולה הזה היה כרוך גם בהעלמת עין של המערב מתמיכתה של האמירות בתנועות האסלמיסטיות ברחבי העולם הערבי. ממשלות המערב קיוו כי קטאר שייכת לקבוצת המדינות המוסלמיות המתונות ושהידוק הקשרים עם העולם החופשי יהווה תמריץ עבורה לזנוח או לצמצם את מימון הטרור.

זו התגלתה כפרדיגמה כוזבת. קטאר המשיכה לפרוש חסותה על האחים המוסלמים בזירה הבינלאומית, וכן לעודד ולהסית לטרור באמצעות רשת התקשורת אל ג'זירה שבבעלותה. בנוסף היא מארחת בתחומה מטה של החמאס ומעניקה לארגון את תמיכתה הנדיבה.

מתקפת הטרור של חמאס ב-7 לאוקטובר הביאה איתה התפכחות כואבת. היא הוכיחה כי אם ניתן לשייך את קטאר למחנה כלשהו, יהיה זה הציר הרדיקלי. אל לנו לראות את קטאר כמתווכת אלא כבעלת אחריות לא מבוטלת להיווצרו. למעשה, הכסף הקטרי היה רכיב משמעותי בהולכת השולל של חמאס את המערכת הישראלית. מתוך מיליארד וחצי דולר שהועברו לרצועה בעשור האחרון רק נתח זעיר הגיע לאוכלוסייה העזתית והשאר אפשר את התעצמותו של חמאס.

כיום ישראל מבינה, בעל כורחה, שיש לנקוט בגישה בלתי מתפשרת כלפי חמאס ושעליה ליישם זאת גם כלפי מקורות המימון של ארגון הטרור הרצחני, ובכלל זה קטר. שיתוף הפעולה עם קטאר לא רק שלא מיתן את התנהלותה הבעייתית, אלא אותה לה כי היא רשאית להמשיך במימון הטרור ללא שייגבה ממנה מחיר על כך.

אם חפצי חיים אנו, הגישה הזו חייבת להשתנות. על ישראל לשכנע את מדינות המערב לאיים בנקיטת צעדים כלכליים, מדיניים ואחרים כנגד האמירות אם זו תסרב לנטוש את תמיכתה בטרור, כולל בתחום הגז הטבעי. יש לקדם מול וושינגטון בחינה של העברת הבסיסים האמריקאים באזור מקטר לערב הסעודית.

כמו כן, על המערב להפעיל לחץ אינטנסיבי על קטאר כדי שזו תפעיל לחץ על חמאס לאפשר לצלב האדום גישה מיידית לכל בני הערובה המוחזקים על ידו. יודגש כי בעוד ניצול מנופי השפעה הלא מבוטלים שיש לקטר על חמאס בסוגיית בני הערובה הוא צעד נבון, יש לדחות על הסף כל מעורבות עתידית של קטאר בשיקום הרצועה שכן המשמעות של מהלך כזה היא השארת חמאס בתמונה.

כעת, יותר מתמיד, אין מקום ליחס אמביוולנטי כלפי קטר. על המסר להיות ברור וחד. אם קטאר תמשיך לפרוש את חסותה על ארגוני טרור, היא תיאלץ לשאת בהשלכות.

פורסם במקור ראשון בתאריך 29.10.2023

על המערב להפעיל לחץ על קטר בעניין בני הערובה

24.01.2024 | נועה לזימי written by

תקציר:

בשנים האחרונות יחסי המערב וקטר נמצאים בסימן התחזקות. קטר מוגדרת על ידי ארה"ב כבעלת ברית מרכזית שאינה חברה בנאט"ו ונהנית גם מקשרים קרובים עם מדינות אירופה, בייחוד עם גרמניה, בריטניה ואיטליה, זאת הודות לגידול בשותפויות סחר ולשיתוף פעולה ביטחוני (עם וושינגטון).

קטר היא גם אחת מנותני החסות העיקריים של ארגון הטרור חמאס. על פי הערכות, בעשור האחרון העבירה קטר למעלה ממיליארד וחצי דולר לרצועה. דווח כי כ-80% מכספי הסיוע שקטר מעניקה לעזה מועבר בפועל לפקידי חמאס. קטר מארחת בתחומה מטה של החמאס ואת בכירי הארגון, כולל אלו שהיו מעורבים בהעברת עשרות מיליונים לזרוע הצבאית שלו.

חרף הבעייתיות הכרוכה בכך, ישראל אפשרה את העברת הכסף הקטרי לרצועה במטרה לדחות את סבבי הלחימה עם חמאס ככל הניתן. לאורך שנים, התוצאה שהתקבלה היא התעצמות הדרגתית של חמאס בחסות קטר (ומדינות נוספות כגון איראן), כשבמקביל צברה קטר מנופי השפעה לא מבוטלים על הארגון.

יחסי קטר והמערב:

מאז מלחמת המפרץ, יחסיה של קטר עם ארה"ב עלו מדרגה הן בהיבט הכלכלי והן בהיבט הביטחוני. ארה"ב היא אחת משותפות הסחר החשובות ביותר של קטר, עם נתח של כ-15% מכלל הסחורות המיובאות לקטר.^[1] כמו כן, קטר וארה"ב הן בעלות ברית ברמה האסטרטגית. הבסיס האמריקני הגדול במזה"ת ממוקם בקטר, והיא מארחת את המפקדה האזורית של פיקוד המרכז האמריקאי. בזכות סיועה לפינוי הכוחות האמריקאים מאפגניסטן ומיצובה כגורם מתווך בין ארה"ב לאיראן, קטר אף זכתה בהגדרה של בעלת ברית מרכזית של וושינגטון מקרב המדינות שאינן חברות בנאט"ו ([2]. major Non-NATO Ally) ביקורו של האמיר תמים בן חמד אל-ת'אני בווינגטון, בינואר 2022, תרם לחיזוק הקשרים ולהרחבת שיתוף הפעולה.^[3]

הידוק הקשרים התרחש גם מול מדינות אירופה. איטליה, גרמניה ובריטניה נמנות כיום בין שותפות הסחר החשובות ביותר של קטר, [4] וזו עושה שימוש בעוצמתה הכלכלית ובנכסיותה בשוק האנרגיה העולמי לנוכח משבר האנרגיה שנגרם כתוצאה מהמלחמה באוקראינה. מדינות אירופיות שונות חתמו על הסכמי רכש גז מול קטר, שעתידה לספק להן חלופה לגז הרוסי. [5] כך למשל, ב-2022 נעשתה החברה הצרפתית טוטאל שותפה בכירה בפרויקט הקטרי להקמת קווי ייצור חדשים של גז טבעי נוזלי. זמן קצר אחריה חתמה Eni האיטלקית על הסכם לרכישת גז טבעי מקטר לטווח ארוך. [6]

בעוד מדינות המערב מעוניינות לקטוף את פירות שיתוף הפעולה הכלכלי עם קטר, סוגיית תמיכתה של האמירות בטרור והפרות זכויות אדם המתרחשות בשטחה היו ועדיין מהוות מוקד לביקורת של המערב, ויש להן השפעה על טיב היחסים. [7] בעת הנוכחית, בעקבות הטבח הנורא שביצע חמאס ביישובי הדרום, חלק ממדינות אירופה מביעות הסתייגות מייבוא גז מקטר בשל תמיכתה בארגון.

יחסי קטר וארגון החמאס:

קטר היא אחת מנותני החסות העיקריים של ארגון הטרור חמאס. על פי הערכות, בעשור האחרון העבירה קטר למעלה ממיליארד וחצי דולר לרצועה. [1] בעוד שחלק מהכסף מנוצל לטובת סיוע לאוכלוסייה העזתית, נראה כי חלק הארי (כ-80%) מועבר כתשלום משכורות לפעילי חמאס. [2] האמירות מארחת בתחומה מטה של החמאס, את ראש הלשכה המדינית שלו, איסמעיל הנייה, ובכירים נוספים. ב-18 באוקטובר 2023, ארה"ב הטילה סנקציות כלכליות על פעיל בכיר בחמאס הפועל מקטר, שהיה מעורב בהעברת עשרות מיליוני דולרים לזרוע הצבאית של ארגון הטרור.

בנוסף, קטר תורמת להסתה של החמאס ולעידוד הטרור באמצעות רשת התקשורת שבבעלותה, אל-גז'ירה. תגובתה של קטר לטבח שביצע חמאס ב-7 באוקטובר מהווה אינדיקציה נוספת לקשרים ההדוקים בינה לבין חמאס. משרד החוץ הקטרי וכלי תקשורת רבים הביעו תמיכה מוחלטת במתקפת הטרור על ישראל, ואף הטילו את האחריות עליה. [3]

משמעויות לישראל:

עד לעימות הנוכחי, יצוב כלכלי של רצועת עזה היה אינטרס משותף של ישראל וקטר. לשם השגת מטרה זו, קיימו המדינות קשרים ואף נפגשו נציגים מטעמן, אף על פי ששתי המדינות אינן מקיימות קשרים דיפלומטיים רשמיים. [4] חרף הבעייתיות הכרוכה בשיתוף פעולה עם קטר לאור תמיכתה בחמאס, ישראל אפשרה את העברת הכסף לרצועה בתקווה שבזכות הסיוע שיוגש לעזה היא תוכל להביא לרגיעה בשטח ולדחות את סבב הלחימה הבא עם חמאס למועד רחוק ככל

ברם, מתקפת חמאס הנוכחית והטבח הנורא שביצע ביישובי הדרום טרפו את הקלפים. כעת, המטרה המרכזית של ישראל אינה לייצר הרתעה למשכי זמן מוגבלים, אלא למוטט את שלטון חמאס ולהשמיד את יכולותיו. בתוך כך, ישראל טרודה גם במאמצים להשיב את בני הערובה שנגררו לתוך עזה ואשר מספרם מוערך ב-200 נשים, גברים וטף, ביניהם אזרחי מדינות זרות או בעלי אזרחות כפולה. על פי דיווחים, קטר כבר נקטה צעדים לקידום הסכם שתיכלל בו החזרה של לפחות מקצת מבני הערובה, בתיאום עם ארה"ב.^[5] עם זאת, לאור ההסלמה בלחימה, הוצהר שבשלב זה לא מתקיים משא ומתן בין ישראל לחמאס בנושא.

המלצות:

הקשרים שנרקמו בין קטר למדינות המערב בשנים האחרונות, לצד תמיכתה בחמאס, מציבים אותה בעמדה שבה ניתן ללחוץ עליה לנקוט צעדים להשבת בני הערובה הישראלים והזרים המוחזקים בידי הארגון (ובהמשך גם להיות מעורבת בפתרון לעקורים העזתיים).

על מדינת ישראל לנצל את קשריה הקרובים עם בעלת בריתה הקרובה ארה"ב וכן עם מדינות אירופה, ובפרט עם המדינות שאזרחיהן נתונים בשבי חמאס, להניע את קטר ללחוץ על חמאס לאפשר ביקורים של הצלב האדום כצעד ראשון, ובהמשך לפעול לשחרור כל בני הערובה.

מוטב יהיה אם מדינות אירופה וארה"ב תשתמשנה בתנופה בהידוק היחסים הכלכליים והביטחוניים עם קטר כקלף מיקוח מולה. בדומה להבנות שהגיעה ארה"ב עם קטר שלא לאפשר לאיראן גישה ל-6 מיליארד הדולר שהופשרו עד להודעה חדשה בשל מעורבותה של איראן במתקפת הטרור על ישראל, עליהן להבהיר כי מגמת הידוק היחסים עם האמירות, רווחית ככל שתהיה עבורן, אינה יכולה לבוא בסתירה לזכותה של ישראל להתקיים ולהגן על עצמה. אסור להמשיך במצב של 'עסקים כרגיל' מול קטר.

נכון תעשנה ממשלות גרמניה, בריטניה, איטליה וצרפת אם תנקטנה צעדים כלכליים נגד קטר בשל תמיכתה בחמאס ובאסלאמיזם הרדיקלי, ועד להשגת התקדמות ממשית בסוגיית בני הערובה. כמו כן, יש לפעול מול גורמים בסקטור הפרטי, במגזר השלישי וכן בשותפות עם מובילי דעת קהל ומשפיענים המקיימים קשרים עם האמירות, על מנת שאלו יחרימו כנסים ואירועים בינלאומיים באירוח או במימון קטר, ויכריזו על ביטול השתתפותם כאקט מחאתי עד לשחרור בני הערובה.

מהלכים מסוג זה עשויים להניע את קטר לנצל את קשריה עם ארגון חמאס ולנסות להשפיע על ההנהגה לשנות את מדיניותה הנוכחית כלפי בני הערובה. כצעד ראשון, על חמאס לאפשר לצלב האדום גישה מיידית לבני הערובה בהתאם להוראות הדין הבינלאומי^[1] והענקת טיפול רפואי על ידו. בהמשך, יש להתמיד בלחץ המופעל על הנהגת הארגון עד לשחרור מלא של כל בני

יש לבחון צעדים דומים מול מדינות אחרות בעלות מנופי השפעה על חמאס, כמו טורקיה, אלג'יריה, מלזיה וכווית.

<https://www.politico.eu/article> [1]

<https://www.nbcnews.com/politics> [2]

https://www.calcalist.co.il/world_news/article/BkCN11MgFd [3]

<https://www.jpost.com/opinion/how-hamas-is-spending-qatari-money-618293> [4]

<https://www.memri.org.il/cgi-webaxy/item?5918> [5]

<https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/2018/03/1034.pdf> [6]

<https://www.davar1.co.il/454534> [7]

המצב הנוכחי בסוריה והאינטרס הישראלי

24.01.2024 | ד"ר יונתן ספייר | written by

הבידוד הבינלאומי של סוריה הוא המצב האופטימלי להמשך המערכה נגד ההתעצמות האיראנית שם.

סוריה: האינטרס הישראלי

24.01.2024 | ד"ר יונתן ספייר | written by

הבידוד הבינלאומי של סוריה והיותה מחולקת בפועל הם המסגרת האופטימלית להמשך המערכה שישראל מנהלת בסוריה נגד ההתבססות האיראנית בגבול הצפוני של ישראל

הארכיטקטורה האזורית החדשה והמאתגרת

24.01.2024 | יוסי קופרוסר | written by תא"ל במיל'

מאז כניסת ממשל ביידן לתפקידו, וביתר שאת בשנה האחרונה, עובר המבנה שאפיין את המזרח התיכון עד אז תמורה מרחיקת לכת. המהלך טרם הושלם וככל הנראה הוא עדיין הפיך, אבל יש לו כבר משמעויות מרחיקות לכת עבור ישראל.

הביטויים העיקריים של הסדר האזורי החדש הם:

- הפשרת המתח בין המחנות המתחרים, בדגש על המחנה הפרגמטי והציר השיעי הרדיקלי, ששיאה היה בהסכמת איראן וסעודיה על חידוש היחסים הדיפלומטיים ביניהן. עם זאת, המבנה המחנאי לא נעלם והמחנות והצירים ממשיכים להתקיים, הפערים האידאולוגיים נותרו בעינם, כך ששינוי במצב יכול להוביל להיפוך המגמה.
- התחזקות מעמדה של איראן באזור ומעבר לו, כשבמקביל המשטר האיראני ממשיך להתמודד עם אתגרים משמעותיים מבית אם כי עוצמת המחאה פחתה.
- תעוזה גוברת של איראן וגרורותיה, בראשן חיזבאללה, הבוחנות את מרחב חופש הפעולה שלהן הן בהקשר הגרעיני והן מול ארה"ב וישראל.
- שחיקה בהסתמכות של המדינות הפרגמטיות על ארה"ב בהיבט הביטחוני.
- הגברת המעורבות של סין במתרחש באזור, על חשבון ארה"ב.
- דחיקה של "הסכמי אברהם" ממעמדם כמעצב מרכזי של המערכת האזורית למעמד משני. ממשל ביידן, שבתחילה תמך בהסכמים אך לא היה נלהב להתגייס לקידומם, מגלה לאחרונה גישה חיובית יותר כלפי האפשרות של חיזוקם והרחבתם, כך שגם סעודיה תצטרף אליהם, אבל התנאים הנדרשים מכל הצדדים כדי לממש את המהלך מפחיתים את הסיכוי שכך יקרה.

המניע העיקרי של המדינות הפרגמטיות לשינוי מדיניותן הוא שאיפתן להפחית את הסיכונים לביטחונן ולשגשוגן. לאורך עשרות שנים נשענו מדינות אלה באופן כמעט בלעדי על המערב לצורך זה. אך בשנים האחרונות גברו השפקות אצל הסעודים באשר להיגיון של המשך מדיניות זו. ממשל ביידן היה הקש ששבר את גב הגמל. סיבות אחדות לכך:

- החשש שנוכח ההתקדמות של איראן בתוכנית הגרעין וההססנות והחולשה האמריקנית בכלל, ומול איראן בפרט, תחליט איראן בקרוב לפרוץ לגרעין, ואז מוטב יהיה לסעודיה ולשותפותיה לעמוד בקשרים טובים עם טהראן ולהימנע מעימותים עימה. גם אם בעקבות ניסיון הפריצה לגרעין יהיה ניסיון לפגוע בתשתיות הגרעין האיראניות מצד

ישראל או מצד ארה"ב, או מאמץ משותף שלהן, מדינות המפרץ הערביות מעדיפות לוודא שהן לא תואשמנה על ידי איראן בשת"פ עם התוקפים ולא תהיינה יעד לפעולות התגובה האיראניות, כפי שאיימה איראן בעבר, ואם יושגו הבנות אמריקניות עם איראן שתקבענה את המצב הנוכחי בתכנית הגרעין ותותרנה את איראן כמדינת סף גרעינית בפועל, תמורת הסרה של חלק ניכר מהסנקציות על טהראן, תגברנה היכולות האיראניות ותומחש שוב החולשה האסטרטגית של ארה"ב במזה"ת.

2. מעבר לכך, הסעודים מקווים שעצם ההתקרבות לאיראן בשלב הנוכחי יוצר שיקול מרסן נוסף בפני איראן בבואה להחליט אם לפרוץ לגרעין. זהו שיקול בעל משקל מוגבל, אולם בסבך השיקולים האיראניים הוא עשוי להיות בעל משקל.
3. בראייה קצרת טווח יותר, ההתקרבות לאיראן נועדה למנוע סיכונים מיידיים מהחות'ים בתימן ומאיראן עצמה.
4. ומעל כל אלה, ההתקרבות לאיראן ולסין היא מעין מנוף לחץ שנועד לאותת לווינגטון שעליה לשנות את מדיניותה כלפי סעודיה והמחנה הפרגמטי לפני שיהיה מאוחר מדי.
5. גם למדיניות ישראל יש חלק במניעים להיווצרות הסדר האזורי החדש. ההסכנות שגילתה ישראל מול חיזבאללה סביב חתימת הסכם הגז, בשל רתיעתה מעימות עם הארגון, וההימנעות מתגובה נחרצת בכמה אירועים מאוחר יותר, פגעו בדימוי העוצמה וההרתעה של ישראל. המשבר הפנימי בישראל, השתתפות גורמי ימין מובהקים בממשלה וחוסר ההסכמה בינה לבין ארה"ב והמערב בסוגיות אחדות תורמים גם הם לשחיקה בדימוי העוצמה של ישראל. ישראל אומנם עדיין נתפסת כחזקה ופעולותיה נגד איראן בסוריה ונגד שלוחיה בעזה (מבצע "מגן וחץ" נגד הגא"פ) ממתנים שחיקה זו, ובכל זאת במציאות זו הפרגמטיות פחות נלהבות ומוכנות להישען על ישראל, ומעדיפות במקום זאת למתן את המתחים עם איראן.

לסדר האזורי המתהווה, כמו גם להמשך המערכה על הסדר העולמי, יש השלכות משמעותיות על מצבה המדיני והביטחוני של ישראל. ראשית, הוא עלול ליצור באיראן תחושת ביטחון ואומניפוטנציה שתגרום לה לנטות יותר לכיוון של קבלת החלטה על פריצה לייצור נשק גרעיני, על כל הנגזר מכך. זאת בייחוד אם שליטי איראן יעריכו כי יש אפשרות סבירה שממשל ביידן יתחלף בממשל נחוש יותר שיהיה מוכן לפעול בנחישות למנוע מאיראן להמשיך ולקדם את תוכנית הגרעין שלה. בינתיים, איראן עושה את כל ההכנות הנדרשות לפריצה. המשמעות מבחינת ישראל ברורה. היא עלולה להידרש לפעולה שתהיה כרוכה בפגיעה חמורה בעורף ובמתח מול ארה"ב ומדינות המערב, או לחלופין להשלים עם מציאות מסוכנת יותר של איראן גרעינית.

יתר על כן, נוכח ההבנה האמריקנית שהסיכוי להחלטה איראנית כזו הולך ועולה, ובהתחשב ברתיעה האמריקנית מעימות עם איראן, גובר העניין האמריקני בהגעה להבנות עם איראן כמעט בכל מחיר. המשמעות היא שאם תושגנה הבנות כאלה, הסדר החדש יילך ויתקבע, חילוקי הדעות בין ישראל לארה"ב בהקשר הגרעיני האיראני ייחשפו ביתר שאת, וזאת בתקופה של מחלוקת ומתח בין ההנהגות, ויקרינו לרעה על מעמדה ועוצמתה של ישראל.

שנית, הסדר החדש מקשה על קידום "הסכמי אברהם" והרחבתם. המחיר שסעודיה דורשת כעת מישראל ומארה"ב, וכנגזרת מכך הדרישות האמריקניות מישראל, הולכות ונהיות מרחיקות לכת יותר (מעבר להסכם הגנה אמריקני-סעודי ותוכנית גרעין נרחבת, דורשים שני הצדדים מהלכים ישראליים בהקשר הפלסטיני). אין אומנם סכנה להסכמים שכבר נחתמו, אבל ההתלהבות והתנופה שאפיינו את היחסים מייד לאחר החתימה עומעמו במקצת, הן בשל הסדר החדש והן עקב הדאגה מהרכב הממשלה בישראל. גם במצב החדש יש עדיין היגיון מבחינת סעודיה בקידום נורמליזציה עם ישראל ובשיפור היחסים עם ארה"ב, כאמצעי לחיזוק מנגנוני ההגנה שיבטיחו את יציבות ושגשוג הממלכה, אך זאת לא על חשבון מערכת היחסים החדשה עם איראן וסין.

ושלישית, דימוי העוצמה של ישראל נשחק עקב היחלשות בעלת בריתה וההססנות שהיא עצמה הקרינה מול חיזבאללה, ולאור זאת גובר החשש ששלוחיה של איראן ינסו להמשיך ולאתגר את ישראל, כפי שעשה חיזבאללה לאחרונה.

ההכרה בהשלכות הבעייתיות של המציאות החדשה מחייבת את ישראל לפעול בדחיפות ובמרץ לניטרולן. המשימה העיקרית היא לשכנע את ארצות הברית שהאינטרס האמריקני, הן הישיר והן בהקשר של ההתמודדות הבינ"ל מול סין ורוסיה, הוא לאמץ מדיניות נחרצת ונחושה יותר במזה"ת, ובפרט מול איראן וגרורותיה, כולל הדגשת מוכנותה למימוש האופציה הצבאית מול איראן אם יהיה צורך בכך. בשלב זה נראה כי זו משימה קשה, אם כי לא בלתי אפשרית, שכן ממשל ביידן מתמקד דווקא בניסיון לקדם הסדרי ביניים עם טהראן שיעכבו את ההתקדמות האיראנית בתחום הגרעין, זאת בתמורה להקלות משמעותיות שתאפשרנה לאיראן להתמודד עם האתגרים מבית ולבסס את מעמדה האזורי, תוך שהיא ממשיכה להיות קרובה ביותר להפקת חומר בקיע ולפריצה לנשק גרעיני.

מדיניות זו צריכה לכלול גם הליכה לקראת סעודיה ומדינות המפרץ, בתמורה להגבלות מצידן על מאפייני ההתקרבות לאיראן וגורמי החסות שלה (ולסין), וזאת לא על בסיס דרישות למחווות בלתי אפשריות מצד ישראל בהקשר הפלסטיני.

בנוסף, על ישראל להמחיש בפני מדינות ערב הפרגמטיות, ובכלל זה סעודיה, את היתרונות שבשיתוף הפעולה עימה הן בתחום הכלכלי והטכנולוגי והן במישור המדיני והביטחוני, כפי שעשתה בתקופה שלאחר חתימת ההסכמים. בהקשר זה עליה גם לגלות התחשבות מסוימת ברגישויות של מדינות אלה בהקשר הפלסטיני.

לבסוף, על ישראל להמשיך ולחזק את דימוי ההרתעה שלה מול גרורותיה של איראן ומול האפשרות שאיראן תחליט לפרוץ לעבר נשק גרעיני. התיאום המדיני והצבאי ההדוק עם הממשל האמריקני, התרגילים המשותפים עם צבא ארה"ב וגורמים נוספים, כולל במתווה של פעולה נגד איראן, המשך התקיפות בסוריה והמשך הפעולה נגד הטרור הפלסטיני משרתים מטרה זו לאורך זמן, גם אם לא יביאו לבלימה מיידית של המגמות הבעייתיות.

▪ פורסם לראשונה באתר "מידה"